

Durmuş Hocaoğlu

Bir Entellektüel Despotizmi: Kameralizm

Zaman., 21 Ağustos 1997, Perşembe., s.02

Durmuş Hocaoğlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 07

Atıf:

- Hocaoğlu, Durmuş., “Bir Entellektüel Despotizmi: Kameralizm”., *Zaman.*, 21.08.1997., s.02

NOT: I:

Bu yazı birbirini tamamlayan iki kısımdan oluşmaktadır:

I. “**Bir Entellektüel Despotizmi: Kameralizm**”.,

Yayını: *Zaman.*, 21.08.1997, Perşembe., s.2

II. Bölüm: “**Osmanlı’da Kameralizm**”.

Bu bölümün *Zaman* gazetesinde yayınlanıp-yayınlanmadığı tesbit edilememiştir.

NOT: II:

Bu iki kısım daha sonra birleştirilerek “Yeni Türkiye” dergisinde yayınlanmıştır. Bkz: Hocaoğlu, Durmuş., “Demokrasi, Kameralizm ve Osmanlı’daki Etkileri”., *Yeni Türkiye.*, ISSN 1300-4174., Yıl: 3, Sayı:18., Kasım-Aralık 1997., “Sivil Toplum” Özel Sayısı., Ankara., s.375-381 (7 sayfa)

Birinci Bölüm:

Bir Entellektüel Despotizmi: Kameralizm

Zaman., 21 Ağustos 1997, Perşembe., s.02

Entellektüel Despotizm’e Dair

Toplumları “kimin/kimlerin” sevk ve idare etmesi gerektiği fikri, en eski zamanlardan beri en ciddi felsefi ve siyasî tartışmaların yaşandığı alanlardan birisi olma hüviyetini daima muhafaza etmiştir. Bu konuda, teferruata dalmadan, Antikçağ filozoflarından Platon ile Protagoras’tan beri iki görüşün kıyasıya çarpıştığını söyleyebiliriz. Platon’a göre, bir toplum

□

ancak bir “entellektüel seçkinler” zümresince idare edilmelidir; toplum ancak bu şekilde erdemli bir toplum olabilir. Buna karşılık Protagoras, toplumun kendi kendisini idare etmesini müdafaa etmektedir. Platon’un fikri kısaca “**Entellektüalist Elitizm**”, Protagoras’ınki de “**Demokrasi**” olarak özetlenebilir. Eğer entellektüalist elitizm, zor kullanmayı, yani “zorbalık”ı da kendisinde meşrû ve doğal bir hak olarak telakki edecek olursa, bu takdirde Entellektüalist Elitizm, bir “zorba elitizm”e dönüşür ve, “**Entellektüalist Zorbalık**” veya “**Entellektüalist Despotizm**” olarak anılır.

Platon, fikirlerini uygulama imkânını asla bulamadı; ancak, tarihte uygulanabilmiş ve sonuç almış entellektüalist zorbalık/despotizm hareketlerinin sayısı hiç de az olmamıştır. Bunlardan birisi, yakından tanıdığımız, Lenin tarafından yapılan katkılarla Marks’ın teorilerinden önemli farklılıklar gösteren **Leninist Komünizm** ve diğeri ise Türk aydınınının pek az tanıdığı **Kameralizm**’dir.

Kameralizm

XVIII. yüzyılın ortalarına doğru, Kara Avrupası ülkelerinde bir olgu gözlemlenmektedir: Bu ülkelerin monarhları, krallar, imparatorlar, çarlar ve prensler, ülkelerini ve toplumlarını yukarıdan aşağıya yönelik olarak tepeden-tırnağa değiştirmeye, yeniden formatlamaya, “*merkezî bir güçlü siyasî idare (administration) tesis etme*” hedefine yönelmeye başlamışlardır. Bu olgu, **Kameralizm** olarak adlandırılmıştır. Kameralizm, “merkez”den, merkezin siyasî otoritesini elinde tutan ve büyük bir çoğunluğu da felsefe ile ciddî biçimde ilgilenen, filozoflarla yakın temasları olan “bilge hükümdarlar” eliyle yürütülmekte olduğundan “**entellektüalist**” bir karakter taşımakta ve bunun yanında, merkez’in otokrat gücü de kullanıldığı, “zor” meşrû telakki edilerek gereken hallerde ve imkânlar nisbetinde zora başvurulmaktan da kaçınılmadığı için aynı zamanda “**zorba/despotik**” bir karakteri de haiz bulunmaktaydı ki, bu sebeple, Kameralizm, aynı zamanda “**entellektüel despotizmi**” olarak da anılmaktadır. Kamera (camera) kelimesi, “hâkimler meclisi” anlamına gelmekte olup, (İtalya’da “yasama meclisi” - teşriî meclis - anlamında kullanılmaktadır) entellektüel despotların konumları, bu ismin verilmesine sebep olmuştur.

Bu bilge hükümdarlar arasında en meşhur sîmâlar şunlardır: Prusya kralı Friedrich II (Büyük Friedrich); Avusturya imparatoru Joseph II; Rusya çariçesi Katerina II; İsveç Kralı Gustaf III; Danimarka kralı Christian VII’nin baş danışmanı Struensee kontu Johann Frederick; İtalya’da Napoli, Parma, Floransa, Torino, Savoia prensleri; İspanya’da Carlos III; Portekiz’de 25 yıl süreyle dışişleri bakanlığını yürüten ve kısaca ‘Pombal’ olarak anılan, “entellektüel despotizmi”nin en karakteristik tipi, nümune-i timsali addedilen Pombal markisi Jose de Carvalho Mello.

Kameralistlerin fikrî beslenme kaynakları olarak, birisi Antikite’de Platon’dan beri bilinen ve onun Politei isimli eserinde ortaya attığı “filozof hükümdar” idesi, diğeri de Aydınlanma felsefesidir. Bunun yanında bir başka etki kaynağı da Fizyokratlar Okulu olmuştur. Felsefî açıdan, fiziksel (doğal) yasalara uyulmasının - “doğal idare” anlamındaki Fizyokrasi ibaresi de buradan mülhemdir - yani “doğal düzen”in erdem olduğunu ve hükümetlerin asıl görevlerinin de bu yasalara uyulmasını sağlamak, mülkiyet ve özgürlüğü korumak olduğunu savunan savunan Fizyokrasi, kamu yönetimi açısından Quesnay tarafından temellendirilen ve Dupont de Nemours, Lemer cier ve Turgut gibi aydınlarca da savunulan görüşe göre, iktisadî etkinliklerin temeli olarak Tarım kabul ediliyor ve bireysel girişimlere özgürlük tanınması gerektiği ileri sürülüyordu. Ayrıca, Fransız Jakobenizmi’nin de Kameralizm üzerinde etki yapmış olması kabul edilmelidir.

Ne ki, Kameralistler, kuvvetli bir merkezî idare yanında, “monarşi”yi de hararetle müdafaa etmekteydiler. Bu merkezî otorite monarşik olduğundan, Kameralizm, aynı zamanda

□

bir “mutlak monarşi tesisi” olarak da görülmektedir. Onların, entellektüalist despotlukta çok benzeştikleri, monarşi-karşıtı Fransız Jakobenler ile aralarındaki en belirgin farklardan birisi de budur.

Bu bilge hükümdarlar arasında Prusya kralı II. Friedrich, kendisi bizzat filozofluğa soyunmuştur. Onun en önemli eserlerinden birisi olan “Machieveli’ye Reddiye”, tebaasının mutluluğu ve devletinin bekası için çırpınan erdem ve bilge sahibi bir filozof-kral portresi çizmektedir ki bu açıdan Friedrich, bir başka filozof-hükümdar olan Roma imparatoru Marcus Aurelius’a da benzetilebilir. Çok sert, katı, müstebit (otokrat) bir hükümdar olan Çariçe II. Katerina ise, sarayına davet ettiği birçok filozof arasında bilhassa Diderot’nun devrimci fikirlerinden çok etkilenmiştir.

Kameralistler, kuvvetli bir monarşik merkezî idare tesis edebilmek için şu hedeflere yöneldiler: **1:** Merkezî idarenin önünde önemli bir engel olan Ortaçağ kalıntısı adem-i merkeziyetçi yönetimlerin tasfiyesi; **2:** Dünyevî Hükümranlık olan monarşik otokrasinin gücünün karşısında ciddî bir engel oluşturan ve hem Dünyevî Hükümranlığı (Regnum Terrara) ve hem de Uhrevî Hükümranlığı (Sacer Dotium) uhdesinde toplayan Kilise’nin dünyevî otoritesinin tasfiyesi; **3:** İktisadî bakımdan kuvvetli, zengin ve özgür Orta-Sınıf kurulması.

Bu maksatla, kameralistler, bir yandan bu eski ve miadı dolmuş, çağdışı kalmış köhne kurumlara karşı devlet gücünü kullanarak mücadele verirken, bir yandan da, işbu orta-sınıf’ı oluşturmaya giriştiler. İktisaden güçlü bir orta sınıf bir yandan onları merkezî idareye daha sıkı bağlarla bağlayacak, diğer yandan da bu yolla, zenginleşmiş bu sınıftan tahsil edilecek vergilerle devlet gelirlerinin artması sağlanmış olacaktı. Orta-sınıf’ın oluşturulabilmesi ise, herşeyden önce, teşebbüs yeteneğinin arttırılmasını, mülkiyet hakkı’nın teminat altına alınmasını ve böylece “mülkiyet’in yaygınlaştırılması”nı icap ettiriyordu. Bunun yanında, eğitimin geniş kitlelere yaygınlaştırılması da orta-sınıf’ın oluşturulmasına büyük bir katkı sağlayacaktı. Bu ise, merkezî, bir-biçim (üniform) bir eğitim sistemi, yani Eğitimde Birlik (Tevhid-i Tedrisat) ile mümkündü. Bu sebeple Kameralist siyasetçiler, merkez-dışı bütün kurumlara olduğu gibi merkez-dışı eğitim kurumlarına karşı da cephe aldılar. Merkezî, bir-biçim bir eğitim sistemi, daha sonraki yüzyılda Fransa’da Laisizm’in de en büyük bir hassasiyetle üzerinde durduğu bir konu olmuş ve uzun bir mücadele dönmiden sonra 1882’de Mecburî ve Laik İlköğretim Kanunu ile nihaî sonuca ulaşılmıştır.

Kameralizm’in Yol Açtığı Sonuçlar

Kameralizm’in isteyerek veya istemeyerek yol açmış önemli olduğu sonuçlardan bazıları, **Sınaileşme**’nin, **Demokrasi**’nin ve **Ulus-Devlet**’in inşasına yaptığı katkılardır. Zira, her ne kadar Fizyokratlardan etkilenmiş olsalar da, Kameralistler, öncelikle, Sanayi’nin gücünü gördüler ve kuvvetli bir merkezî idare tesisinin temel şartlarından olarak telakki edilen iktisaden kuvvetli orta-sınıfı yaratabilmek için bu istikamete yöneldiler. Özellikle Prusya, Avusturya ve Rusya’nın sınaileşmesindeki kameralist etki çok önemlidir. Böylece, kuvvetlenen orta-sınıf, “Ulus” (Millet) kavramına yep-yeni bir içerik verdi ve Milliyetçilik hareketleri yanında Ulus üzerine temellenmiş Ulus-Devlet ortaya çıkmaya başladı.

Kameralizm’in - istemeyerek - yol açmış olduğu sonuçlardan birisi de, Demokrasi’nin gelişimine paralel olarak, Despotizm’in ve Monarşizm’in sonunu hazırlaması olmuştur. Vakti birçok Avrupa memleketinde monarşizm bugüne kadar da süregelmiştir; ancak, bunların meşrûfî ve demokratik bir hale inkılab ettiğine dikkat edilmesi zorunludur. Milliyetçilik (Modern Milliyetçilik), Ulus-Devlet ve Demokrasi (Cumhuriyet değil!) burada detaya girilmesi mümkün olmayan birçok sebepten dolayı, tam ve yetkin biçimlerine ancak sanayi toplumlarında ulaşmaktadır ve Kameralist reformlar da bir Sanayi Hareketi doğurmakla, sonuçta bu ülkelerin birer sanayi ülkesi olmasına sebebiyet vermiştir.

□

Kameralistlerin ayrıca, Kilise-Devlet ilişkilerinde Kilise-karşıtı oldukları açıkça gözlemlenmektedir ki, bu da, Batı'daki "dünyevîleşme hareketleri" açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Zira, devlet gücü kullanılarak Kilise otoritesinin zayıflatılması, "Avrupaî Dünyevîleşme"nin, yani, German kökenli Protestan ülkelerde Sekülerlik'in ve Latin kökenli Katolik ülkelerde de Laiklik ve Laisizm'in yolunu açmıştır.

Kameralizm'in sebebiyet vermiş olduğu bir başka sonuç da, "Aydın Despotizmi"ni meşrûlaştırmış olması olmuştur. Kameralizm, bir yandan dolaylı olarak Demokrasi'yi, diğer yandan da doğrudan olarak ise Despotizm'i intac etmekle, çok ilginç ve birbiriyle zıt iki sonuca yol açmıştır.

Kameralizm'de toplumsal değişme vektörü aşağıdan yukarıya yönelik (upward) değil, yukarıdan aşağıya yöneliktir (downward); yani, değişmenin yönü Taban'dan Tavan'a değil, Tavan'dan Taban'a, diğer bir ifadeyle, Halk'tan Devlet'e değil, Devlet'ten Halk'a doğrudur. Şöyle de diyebiliriz: Toplumsal Değişme'de etken ve aktör olan Devlet, edilgen ve seyirci olan ise Halk'tır. Yani, Toplum Devlet'i değiştirmekte değildir, tam aksine, Devlet Toplum'u değiştirmektedir. Buradaki "Devlet" ibaresi, devletin bütün gücünü elinde tutan "Elit Devletlû" olarak okunmalıdır. Bu elit devletlû taifesi ise, merkezin otokrat ve patrimonyal yapısından dolayı, bir entellektüel otokratlar zümresinden başkası değildir.

Hasılı, Kameralizm, tıpkı Jakobenizm gibi, elitlerin toplumu uygun gördükleri yönde ve biçimde sevk ve idare etmelerini meşrû kabul etmekte, elit idarecilerde "dayatma hakkı"nı tabiî kabul etmekteydi. Bu "**elitist dayatma hakkı**", daha sonraları Pozitivizm tarafından da teyid edilmiştir. Kameralizm'in sözü edilen bu entellektüel despotizmi meşrûlaştırması, Rusya'da "Intelligentsia" sınıfının (veya, zümresinin) doğmasına yol açmıştır. XIX. yy.'da ortaya çıkan bu sınıf, Marksizm'in Leninizm versiyonu tarafından da benimsenmiş, Leninizm'deki "Öncüler Teorisi"ne tesir etmiştir. Intelligentsia, Sovyet Rusyası'nda çok önemli bir mevkie sahip olmuş, Marksizm'e muhalif olarak, Köylüler ve Proletarya gibi temel bir toplumsal katman olarak 1977 Anayasasında yer almıştır.

Kameralizm'in temel ilkesinin de bütün despotlar için geçerli olan aynı ilke olduğunu söyleyebiliriz: **Oderint Dum Metuant** (Nefret etsinler; yeter ki itaat etsinler)

Zira, bu elitist zorbalık anlayışı, Halk'ı bir 'sürü', kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veremeyen bir 'yığın' olarak telakki etmekte, Halk'ın ne düşündüğünü sormaya lüzum görmeden onun adına karar vermeye kendi-kendisini yetkili kabul etmektedir. Madem ki Halk, bir 'sürü'dür, bir 'yığın'dır; o halde, bu bilinçsiz insanların, bu "buluğa ermemiş saf çocuklar"ın, akıl bâliğ oluncaya kadar bir velî'ye, bir vasi'ye ihtiyaçları olacaktır ki bu da el-hak, bizzat bu fikri ortaya atan elitlerin kendisinden başkası değildir.

★★★

Kameralizm'in Osmanlı'da ve Cumhuriyet Türkiyesi'nde de çok önemli ve hattâ günümüze kadar uzanan etkileri olmuştur. Bunu da başka bir yazıda kısaca inceleyeceğiz.

❧

Osmanlı'da Kameralizm

Durmuş Hocaoğlu

Zaman gazetesinde yayınlanıp-yayınlanmadığı tesbit edilemeyen II. Bölüm

Kameralizm ve Osmanlı

Avrupa'da XVIII. yüzyılda ortaya çıkan ve XIX. yüzyılda da devam eden ve “entellektüel despotizmin siyasî teorisi” olarak bilinen Kameralizm, esas olarak, Merkez'den, yani Devlet Gücünü elinde tutan entellektüel-bürokratik kadrolar tarafından, Merkezî Monarşi'nin ve Devlet'in güçlendirilmesi, ve ülkenin kalkındırılması, iktisaden kuvvetli bir orta sınıf yaratılması amaçlarına yönelik bir seri reform hareketleridir. Bu hareket, Osmanlı üzerinde de bazı tesirler icra etmiştir.

Burada bir hususa dikkat edilmesi gerekmektedir: Osmanlı'da da görülmekte olan ve Kameralizm etkilerini andıran gelişmeler hakkında, bunların tamamının doğrudan bir etkilenme olduğuna dair elde pek fazla kanıt mevcut değildir. O sebeple bu tez, karînelerden yapılacak istihraçlarla ve bir miktar da ihtiyatla ileri sürülmek durumundadır.

Toplumlar arasındaki gelişmelerin münasebetine dair iki temel teoriden söz edilebilir: **Difüzyonizm** ve **Paralelizm**. Difüzyonistlere göre, bir toplumdaki gelişmenin başka toplumlar üzerinde de yoğun bir “difüzyon” hasıl etmek sûretiyle ondaki gelişmelerin esasını teşkil etmektedirler. Paralelistlere göre ise, toplumların gelişmelerinde böyle bir difüzyonist etki aranması gerekmez; farklı toplumlar arasında, birbirlerinden bağımsız olarak birbirlerine “paralel” gelişmeler vuku bulabilir. Bütün Batı-dışı toplumlarda olduğu gibi Osmanlı'da da hassaten XVIII. asır sonundan itibaren başlayan gelişmelerde difüzyonist etilerin baskınlığı aşikârdır; ancak, bu gelişmelerin bütünüyle bu yolla açıklanabilmesine bir miktar ihtiyatla yaklaşmak icap edecektir. Fakat, buna rağmen Kameralizm'in etkisinin, genel olarak, bütün Türk batılılaşmasında gözlemlenmekte olduğunu — ihtiyat payını elden bırakmaksızın — söyleyebiliriz.

Kameralist fikirler, Osmanlı'ya, özellikle Avrupa'da görev yapmış hariciyeciler tarafından taşınmıştır. Avusturyalı devlet adamı Prens Metternich, Kameralizm'in Türkiye'ye en fazla etkide bulunmasına yol açmış kişidir. Metternich'in bu tesirleri, en fazla, uzunca bir süre Londra sefirliği, hariciye nâzırlığı ve sadrâzamlık yapmış olan bulunan Mustafa Reşit Paşa ve fakat özellikle Viyana sefiri sadık Sâdık Rifat Paşa vasıtasıyla olmuştur.

Osmanlı Kameralizmi'nin Genel Karakterleri

1: Osmanlı Kameralizmi, Batıya nisbetle daha gecikmiş bir harekettir. Kameralizm Avrupa'da XVIII. asırda zuhur etmiş, Osmanlı'ya ise hayli büyük bir rötarla, XIX. asrın ilk çeyreğinde yarım-yamalak intikal etmeye ve daha derin tesirlerini de yine aynı asrın ortalarına doğru göstermeye başlamıştır.

2: Osmanlı Kameralizmi'ni motive eden aslî saik, “İhyâ-yı Nizâm” ve “Muhafaza-yı Mülk” olarak özetlenebilir. Esasen bu saik, bütün Osmanlı yenileşme ve batılılaşma — ki hemen ekseriyetle her ikisi aynı anlamı taşımaktadır — operasyonlarının başlangıçta yönelmiş olduğu aslî gaye durumunda olmuştur. Yani, Osmanlı, dağılma emâreleri gösteren — hattâ XIX. yüzyıla

□

birlikte artık artık dağılma sürecine girdiği açıkça gözlemlenen — muazzam bir ülkenin toparlanmasına gayret etmekteydi.

3: Bu hareketin filozofu ve felsefesi yoktur, ancak, bürokrati ve bürokrasisi çoktur. Osmanlı Kameralizmi’ni Avrupalılarınkinden ayıran önemli faktörlerden birisi de budur. Yani, Osmanlı Kameralizmi, filozofça düşüncelerden ziyade görgül bilgilere ve pratiğin zorlamalarına dayanmaktadır. Felsefesizlik, yani “derin düşünceden mahrumiyet”, bütün yakın zamanlar tarihimizin en belirleyici karakteristik vasıflarından olmuştur. Bürokratiklik, Avrupa’daki kameralist reformların da en belirgin özelliklerinden olmakla beraber, Osmanlı’da, Avrupa’dakinin aksine, bu bürokrasinin arkasında, onu besleyen bir fikrî zemin mevcut değildir. Denebilir ki, Osmanlı reformları, “tamamiyle bürokratik” bir niteliktedir.

4: Osmanlı Kameralizmi’nin bir başka vasfı da “**militar despotizm**”dir. Osmanlı reformatörleri, bütün toplumsal değişim-dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesinde devletin elindeki en etkin müeyyide vasıtası olan askerî gücü, muhaliflerini sindirmek ve toplumu istedikleri istikamete yönlendirmek hususlarında kullanmaktan kaçınmamışlardır. Bu bakımdan, Yeniçeri Ocağı’nın ilga edilmesine karşılık **Yeniçeri Ruhu** ve **Yeniçeri Geleneği** hayatiyetinden hiçbirşey katbetmeden bu yeni düzende de aynen devam etmiş ve ilerisine dahi intikal etmiştir.

5: Kameralizm’in de tesirlerinin bulunduğu Osmanlı reformları, Avrupadaki gibi başarılı sonuçlara ulaşamamış, daha ziyade Batı kültür ve medeniyetinin oldukça kaba ve yüzeysel bir taklidine yönelmiştir.

Osmanlı Kameralizmi’nin Yönelmiş Olduğu Hedefler ve Yol Açmış Olduğu Sonuçlar.

1: Merkezî bir monarşik yönetim tesisi: İngiltere, Fransa gibi Avrupa ülkelerinden farklı olarak, Türkiye “Anavatan+koloni” şeklinde ikili bir yapıda değildir; Devlet indinde ülkenin her tarafı “anavatan”dır. Bu, Türk devlet geleneğinin tabii bir neticesi olarak kabul edilmelidir. Onun içindir ki Devlet erkânı bu koca ülkeyi, yani her tarafı eş-değerde “vatan” olan bu toprakları ayakta tutabilmek için kendisinden önceki zamanlara nisbetle daha sıkı ve kuvvetli bir merkezileşmeye ihtiyaç duymuştur. Kameralizmin Türk devlet adamlarına en fazla cazip gelen taraflarından birisinin de, Osmanlı İmparatorluğu gibi bir ülkeyi birleştirmesi yönünde umut verici bir proje görüntüsü vermesiydi. Türkiye bu bakımdan Rusya ile bazı benzerlikler arz etmekteydi. Her ikisi de geniş topraklara yayılmışlardı; her ikisinde de aslî unsur veya hâkim unsur olan millet (Türkiye’de Türkler, Rusya’da Ruslar), aslî din (Türkiye’de İslâmiyet, Rusya’da Hristiyanlık) ve aslî dil (Türkiye’de Türkçe, Rusya’da Rusça) yanında, çok çeşitli dinler, diller, milletler ve halklar vardı. Bunlara ek olarak Türkiye, Rusya’ya nisbetle daha zayıftı ve dağılma riski daha yüksekti. Bu sebepledir ki Kameralizm Osmanlı erkânı tarafından da Rusya’dakine benzer bir ilgi ile karşılanmış ve oradaki gibi despotik uygulamalarla kuvvetli bir merkezî monarşik administrasyon tesisi cihetine gidilmiştir. Ancak, Rusya’daki “**entellektüelist-bürokratik despotizm**”e karşılık Türkiye’deki kameralizm daha ziyade “**bürokratik despotizm**” karakterindedir.

2: Kuvvetli bir “orta sınıf” yaratılması: “Kuvvetli orta sınıf”, Kameralizm’in yönelmiş olduğu en önemli en temel amaçlardan birisidir. Bundan güdülen maksat, özetle şudur: Kuvvetli, yani iktisaden zengin, problemleri büyük ölçekte çözülmüş müreffeh bir orta sınıf, Devlet’ten ve merkezî monarşiden memnun, dolayısıyla da sâdık, sağlam bir “omurga” demektir. Bu ise, istikbalin emniyeti anlamına gelmektedir. Bunun yanında, kuvvetli orta sınıf demek, devletin istikrarlı malî kaynaklara kavuşması da demektir ki bunun temini için Avrupalı kameralistler ziraî ama özellikle zamanla sınaî kalkınmaya çok önem vermişler ve bu projeyi önemli nisbetlerde gerçekleştirmeye muvaffak olmuşlardır. Ancak, Türkiye bunu başaramamıştır.

3: Tebaada mal-mülk edinme, “dünyevileşme” duygusu hasıl edilmeye çalışılması: Kuvvetli bir orta sınıf oluşturmanın iki yolu bulunmaktadır: Bir yandan devlet eliyle iktisadî işletmeler açılması, diğer yandan da özel teşebbüs ruhu yaratılması. Devlet eliyle özel işletmeler açılması, günümüzün KİT’lerine giden yolun başlangıcıdır. Özel teşebbüs ruhu yaratılabilmesi için ise şunlara ihtiyaç vardı: Osmanlı tebaasında “dünyevileşme” duygusu hasıl edilmesi ve Tarım’dan

□

Sanayi ve Ticaret'e kaynak aktarılması. Bütün bunların yapılabilmesi çok uzun bir süreyi gerektirecekti. Osmanlı reformcuları bu konuda dünya ölçeğinde ciddiye alınabilecek bir başarı kazanamamışlar, bütün bütüne âtil da kalmamışlardır. Özellikle müslüman tebaada dünyevîlik temayüllerinin yaratılabilmesi, Gülhane Hattı Hümayûnu'nda bâriz bir şekilde müşahade edilebilmektedir. Lâkin, bazı konjonktürel durumlar (sürekli harpler, kapitülasyonlar, müslüman ahalinin bu "ilk hareket" için gerekli malî imkânlara sahip olamayışı), bazı elitist anlayışsızlıklar (yöneticilerin bu hususun künhüne vakıf olamayıp ancak el yordamıyla ve çok kabasından bir sezgiyle yarım-yamalak hissetmeleri), yönetici sınıfın görgüsüz ve tiksindirici israf ve debdebesi, ve, özellikle bütün bunlara ilâveten, müslümanların zihniyet dünyalarında asırların bir tortu gibi biriktirdiği "dünyayı tahkir" anlayışının tesiri, bu projenin gerçekleşmesine mânî olmuştur. Türkiye'de müslüman ahalinin bu zaafı, gayri müslimlerin ticaret ve sanayii ele geçirmelerine de yol açmıştır. Fakat netice olarak, Türkiye kalkınma yarışını kazanamamış, sağlıklı bir orta sınıf yaratılamamıştır.

Osmanlı Kameralizmi'nin Almış Olduğu Sonuçlar

1. Bütün iyi niyetlere rağmen, zayıflamanın ve dağılma sürecinin ardında yatan, dağılmayı doğuran ve besleyen saikler; çağdaşlaşma, modernleşme, batılılaşma, "kuvvet" in menşeinin ne olduğu ve nasıl elde edilebileceği gibi en temelli konular lâıykı veçhiyle kavranamamıştır. Bunun, büyük ölçekte, derin düşünme geleneğinin kaybolmasından kaynaklanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Bir miktar ihtiyat ile diyebiliriz ki, Osmanlı, çağını asla tam mânâsıyla ve derinlemesine idrâk edememiştir. Aynı zamanda, hep "acele birşeyler yapmak" mecburiyeti, Osmanlı'nın derin düşüncelere dalmasını da önlemiştir.

2. Osmanlı kameralistleri çağlarının gerçeklerini kavrayamamışlar, Devlet'in güçsüzlüğünün asıl kaynağının sanayisizlik olduğunu tam anlamıyla idrâk edememişler, bu hususta Batılı önderlerinin çok gerisinde kalmışlar, Batı ile aralarındaki mesafenin kapatılması problemini en yanlış çözüm uzayında aramışlar, zamanla çok kötü sonuçlar hasil eden berbat bir "batı mukallitliği"ni geliştirmiş ve yaygınlaştırmışlardır.

3. Osmanlı reformatörlerinin kavrayamadıkları bir başka nokta da Imperium yapısının sonunun gelmekte olmasıdır. Sanayisiz, bilim ve teknoloji üretemeyen, yani çağ-dışı bir imperium, bu güçsüzlüğü ile Tarih'i durdurmaya çalışmak sûretiyle Tarih'e meydan okumuş ve Tarih tarafından çok ağır bir biçimde cezalandırılmıştır. Ülkenin zaten çok kıt olan kaynakları zenginleştirilmek yerine sonu olmayan bu "meydan okuma" uğruna hebâ edilerek daha da zayıflatılmış, ülke git-gide takattan düşürülmüştür.

4. Merkezîleşme, kuvvetli bir "etatizm" yaratmıştır; bu da, bütün toplumun tepeden bürokratik baskılarla formatlanması şeklindeki entellektüel/bürokratik cebri (despotizmi) yaygınlaştırmış ve meşrûlaştırmıştır.

3. Aşırı merkezîyetçilik ve "entellektüelist/bürokratik despotizm", Devletçilik karşısında teşekkül edebilecek "özgürlük alanları" nı boğmuş, daha sonraki yılların Alt'tan, Taban'dan gelecek oluşumlarının önünü de kesmiştir. Bu despotizm, Osmanlı Kameralizmi'nin kötü bir mirası olarak günümüze de aktarılmış, **Jakobenizm, Piyonerizm** gibi başka despotizmlerle de birleşerek Türk Milleti'nin gelişmelerinin önündeki en büyük engel olmuştur. [Not: Burada kullanmış olduğumuz "devletçilik" ibaresi, bir kurum olarak "devlet" i sevmek anlamında değil de, "her türlü toplumsal değişmelerde Devlet gücünü elinde tutan seçkin despotizm" anlamındadır" ki biz bu ikisinin karışmaması için ikincisini Fransızca karşılığı olan "etatizm" olarak kullanmaktayız].

